

L'àgora digital

Jordi Pericot

Catedràtic de Comunicació Audiovisual
(Universitat Pompeu Fabra)

L'autor d'aquest capítol analitza l'aportació d'Internet a les relacions comunicatives, més enllà de l'acceleració que ha portat a la dinamització cultural, amb la seva capacitat de posar en circulació de forma descentralitzada la informació i les idees. Per això, planteja si els serveis que avui ofereix responen a la voluntat de generar nous espais socials de debat o, al contrari, estan supeditats als interessos dels qui controlen l'escenari de l'època de la cultura industrial. Alhora, planteja les possibilitats d'assumir el nou espai comunicatiu d'Internet a imatge de la clàssica àgora dels grecs, però en versió digital.

Amb la incorporació dels sistemes digitals, especialment d'Internet, aquest procés de dinamització cultural s'ha accelerat

Un dels obstacles per a la lliure implantació social de les tecnologies digitals de la comunicació està en l'obstinat ancorament dels megamèdia a unes estructures i uns privilegis heretats de la cultura industrial

Des de sempre, les tecnologies de la comunicació han aprofitat distàncies i han facilitat l'indispensable entrecruament de cultures per millorar la cohesió social i crear noves concepcions dels espais de vida.

Ara, amb la incorporació dels sistemes digitals, especialment d'Internet, aquest procés de dinamització cultural s'ha accelerat. Les nostres possibilitats d'accés a la informació han augmentat considerablement i l'intercanvi d'idees és molt més fluït. Hem millorat la nostra capacitat d'interpretar l'altre i estem, com mai, en disposició de reclamar nous sentits i sabers a la comunitat.

Internet no és un simple aplegament d'imatges televisives, veus telefòniques i textos periodístics. És possible que, des d'un punt de vista tècnic, aquest conjunt respongui a una descripció fidel i precisa del nou sistema digital. Però Internet és molt més que això: és una eina inèdita, amb un potencial d'usos i efectes que no té precedents en l'enginyeria cognitiva i social.

A diferència de la ràdio, la premsa, el cinema o la televisió, Internet no es basa en la transmissió unidireccional d'informació a un públic passiu, sinó en una organització reticular i oberta a tothom, descentralitzada i sense normes de control que limitin l'expressió de cada individualitat. Internet conforma una extensa xarxa d'espais de participació en permanent esforç col·lectiu per generar nous continguts socials.

L'increment del volum de trànsit que darrerament ha experimentat la xarxa ens hauria de fer sentir optimistes, en la mesura que pressuposa uns canvis substancials en les relacions socials, els seus valors i les formes de vida.

Però aquest optimisme, que de moment sembla precipitat, no hauria de ser un obstacle que ens impedisís veure les dificultats que, ara per ara, posen fre al lliure desplegament de la xarxa digital i preguntar-nos, tot seguit, si l'ús que en fem respon a la voluntat de crear nous espais institucionals de debat i coneixement o, al contrari, si aquest ús segueix supeditat als interessos de poder i domini d'una cultura que ben poc tenen a veure amb el món digital.

Un dels obstacles per a la lliure implantació social de les tecnologies digitals de la comunicació està en l'obstinat ancoratge dels *megamèdia* a unes estructures i uns privilegis heretats de la cultura industrial. La voluntat dels actuals mitjans de comunicació de concentrar el poder econòmic i polític no sembla la manera més idònia d'implantar una tecnologia que, per la seva pròpia naturalesa, és descentralitzada, igualadora i lliure. Tampoc és pròpia d'un món digital interactiu, obert i participatiu la producció industrial i estandarditzada de continguts homogeneïtzats, destinats al consum passiu de les grans masses.

El ciberespai defuig qualsevol tipus d'estructura piramidal i no accepta l'ancoratge a cap forma de poder, ja sigui geogràfic, econòmic o polític. El ciberespai és immaterial i, per tant, impossible de ser concentrat a mans d'una elit industrial/mediàtica. Entrar en el ciberespai comporta acceptar la descentralització de la informació, la dessincronització de les activitats i la desmaterialització dels intercanvis. És a dir, el ciberespai substitueix el compromís i la servitud individual d'una societat burgesa i jerarquitzada per una nova individualitat, integrada de manera informal i mutant en un espai actiu, permanentment obert a l'expansió i a la modificació.

En el ciberespai, l'individu deixa de ser el consumidor passiu d'uns continguts pensats per altres i esdevé un element doblement actiu. L'individu té el dret i la possibilitat d'interrogar, en un pla d'igualtat, els individus d'altres grups i institucions i, a més a més, té la facultat de crear i divulgar, amb les mateixes condicions que els altres internautes, els propis missatges.

Un altre dels obstacles per a la plena implantació de la cultura digital, i que també manté un parentesc alarmant amb les estratègies capitalistes, el trobem

en l'intrusisme legal que practiquen els *megamèdia* per frenar els canvis i seguir mantenint els privilegis d'una propietat que, evidentment, no els pertany.

Els canvis sempre han incomodat l'ordre establert, i qui s'aprofita d'aquest ordre no és precisament qui facilita els canvis possibles. I menys encara quan aquests canvis, com en els nous sistemes digitals de la comunicació, colpegen frontalment les creences i els comportaments socials. Així, veiem com s'aixequen barreres legals i es dicten formes de control amb normes i programes per fer d'Internet un espai públic sense possibilitats d'expressar lliurement les opinions i creences. O, de manera més subtil i aparentment innocent, es presenten les noves tecnologies com a tòtems omnipresents i infal·libles d'un espai on les dissensions deixen de tenir sentit.

És així com els mitjans de comunicació, sempre propicis a una visió simplificada i aparentment coherent del món, van creant un sentiment d'ordre cada vegada més allunyat del debat i la crítica i més a prop del simulacre i l'espectacle. Aquesta estratègia, que certament té molt d'èxit, ha permès que els megamèdia vagin ocupant i globalitzant tots els sectors de la cultura de masses fins a transformar-se en el braç ideològic d'una mundialització liberal.

En un món d'aquestes característiques, on la societat civil perd la seva heterogeneïtat i força conflictiva, les cultures es van erosionant i els individus acaben reduïts a una simple existència estadística (segons l'expressió de Z. Bauman¹) que, com ja pronosticava fa més d'una dècada Gianni Vattimo, ens precipita cap a una alarmant modalitat de *nihilisme dèbil*. Una espècie de pensament dèbil, caracteritzat per "un viure despreocupat i allunyat de l'acritud existencial"². Un pensament que, segons el mateix autor, va inevitablement lligat al desenvolupament dels multimèdia i a la seva posició en el nou esquema de valors i relacions.

Situats en aquest escenari, què podem fer per reconduir el procés de desenvolupament digital i transformar la xarxa en la veu plural de tots els qui s'interessen per la cosa pública?

Paradoxalment, les tecnologies digitals, les mateixes que ens porten cap a un pensament dèbil alarmant, també ens poden obrir nous camins per escapar de l'alienació a què ens condemna el seu ús.

Una de les perspectives que ofereix la xarxa és d'ordre social. En un món digital, els esdeveniments no passen en els llocs on són els participants o on es troba físicament el servidor, sinó en el ciberespai. La localització física dels participants resulta impossible de determinar i, per tant, la xarxa mundial d'interconnexions i la capacitat d'intercanviar informació en temps real és un fenomen incontrolable que requereix noves modalitats de convivència social, fonamentades en la relació, igualitària, lliure i autònoma dels seus propis membres.

En el nou ordre dels sistemes de comunicació social, la informació ja no és atribuïble als mitjans, sinó a les possibilitats de lliure intercanvi i creació de continguts i significats que ens ofereix la xarxa. Parodiant McLuhan, podríem dir que la xarxa és el missatge que, amb el seu magma cognitiu/perceptiu/afectiu, defineix les possibilitats de l'enunciat. Neix així una nova societat íntimament associada a la xarxa i que posa de manifest la necessitat d'un espai comunitari sense delimitacions territorials ni nacionals. Un espai digital on coexisteixen les noves unitats de legitimació i representació política en forma de comunitats unitàries.

Aquest perfil del ciberespai, com a xarxa de lliure circulació i intercanvi espontani de les noves comunitats identitàries, és molt pròxim a la idea tradicional d'àgora. De manera similar a la plaça pública de l'antiga Grècia,

Veiem com s'aixequen barreres legals i es dicten formes de control en normes i programes per fer d'Internet un espai públic sense possibilitats d'expressar lliurement les opinions i creences

Paradoxalment, les tecnologies digitals, les mateixes que ens porten cap a un alarmant pensament dèbil, també ens poden obrir nous camins per escapar a l'alienament a què ens condemna el seu ús

(1) Bauman, Zygmunt (1996): *Le sfide dell'etica*. Milà: Feltrinelli.

(2) Vattimo, Gianni (1990): *La sociedad transparente*. Barcelona: Paidós

De manera similar a la plaça pública de l'antiga Grècia, l'àgora digital també és un lloc d'informació i aprenentatge, de solidaritat i amistat, d'intercanvis comercials i divertiment..., però en versió electrònica

L'àgora digital és una institució cultural indispensable per a construir, de manera interactiva i autogestionària, les noves comunitats identitàries

l'àgora digital també és un lloc d'informació i aprenentatge, de solidaritat i amistat, d'intercanvis comercials i divertiment..., però en versió electrònica. Un espai virtual de socialització on els ciutadans es troben, discuteixen i exploren en directe la seva col·lectivitat i els interessos en comú. És a dir, un ciberespai que, igual que l'espai físic de l'antiga Grècia, respon a la permanent necessitat humana d'agrupar-se i ajudar-se en condicions d'igualtat.

La nova àgora digital també és propera al concepte d'esfera pública, idealitzat per Jürgen Habermas³ i definit com un espai amb capacitat de generar opinió i coneixement a partir de les seves possibilitats d'associació universal, no vertical i en un continu debat entre els seus individus. Ara bé, mentre que l'esfera pública habermasiana està constituïda per persones privades agrupades en un públic que reivindica l'espai reglamentat per l'autoritat, en discuteix les regles generals d'intercanvi i se'n serveix directament contra aquest poder, en el cas de l'àgora digital l'escenari no ve projectat des de l'experiència d'una realitat històrica burgesa-industrial, sinó que es defineix per la juxtaposició interactiva i mutant d'unes comunitats identitàries que dilueixen les clàssiques fronteres entre classes socials, com també entre l'espai públic i el privat.

Si bé la figura plenament comunicacional de l'àgora digital continua sent l'aparició d'una opinió pública, ara aquesta opinió no ve delimitada per un espai geogràfic, ni tampoc sorgeix d'una acció crítica oposada al domini vertical del poder. L'accés universal a la xarxa permet la participació, sense privilegis ni prejudicis, de tots els individus que, en un permanent aquí i allà i un ara i un després, es troben i s'agrupen en xarxa per expressar les seves opinions i creences. Aquest intercanvi obert d'experiències fa que els ciutadans, lliures del silenci i el conformisme que imposa el poder polític, esdevinguin actors directes de les seves relacions socials i pugin reforçar, en un pla d'igualtat i llibertat, el sentiment de pertànyer a una determinada comunitat.

En aquest sentit, l'àgora digital és una institució cultural indispensable per construir, de manera interactiva i autogestionària, les noves comunitats identitàries. Aquestes comunitats, obertes i inclusives, estimulen un pensament crític racional que no es fonamenta, com a l'antiga àgora, en l'*exclusió* de la dominació, la força i la desigualtat, sinó en el dret dels ciutadans a debatre lliurement, entre el conflicte i el consens, les decisions polítiques que els pertanyen. Unes comunitats complexes d'identitats, on cadascú pot influir sobre l'altre de la manera més íntima per crear nous sistemes de comunicació reticular mundial. És a dir, una societat especialment significada per la seva permanent voluntat d'expressar-se, dialogar i agrupar-se lliurement en funció dels seus interessos.

L'àgora digital encara és una qüestió de difícil previsió, però els instruments essencials per a la seva configuració ja són entre nosaltres..., tot i que no podem oblidar que, com qualsevol progrés tecnològic, els sistemes digitals segueixen sent immutables en un punt: tot depèn de l'ús que en fem.

(3) Habermas, Jürgen (1990): *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp Verlag.